

Debatanmeldelser

Danskhed

| ADAM WAGNER: *Danskhed i middelalderen. Nationalbevidsthed hos Saxo og i andre krøniker*, Munch & Lorenzen, Aarhus 2015, 322 s., 300 kr.

Adam Wagners bok går rett inn i den omfattende internasjonale debatten om hvor gammel nasjonale identiteter og nasjoner er. I Danmark har ikke minst Uffe Østergård vært en aktiv bidragsyter og premissleverandør til debatten. Østergård har hevdet at Bo Bjørnvig konkluderte med at Wagners bok er et bevis for at Danmark har eksistert i 1000 år etter å ha lest boka.¹ Leser en hva Bo Bjørnvig skrev i *Weekendavisen*, ser en imidlertid at Bjørnvig bruker omtalen av Wagners bok først og fremst som utgangspunkt for å kritisere Østergårds syn på eksistensen og innholdet av „nasjon“, „nasjonal identitet“ og „nasjonalisme“ gjennom historien. Hovedpoenget til Bjørnvig etter å ha lest Wagners bok var at Østergård og hans likesinnete har tatt feil når de har avvist at det eksisterte noen nasjonalfølelse før 1800-tallet.² Uffe Østergård kan trygt karakteriseres som en av de fremste og mest innflytelsesrike representantene for den „modernistiske retningen“ innenfor nasjonalismeforskningen i Norden. Denne retningen, som ser nasjonal identitet og nasjonalisme som fenomener utelukkende knyttet til perioden etter den franske revolusjonen, dominerer fremdeles den internasjonale forskningen som ble revitalisert i kjølvannet av Berlinmurens fall i 1989. Prominente forskere som Ernest Gellner, Eric Hobsbawm og Benedict Anderson dannet hva vi kanskje kan kalle det intellektuelle „jerntriangelet“ for det modernistiske synet gjennom arbeidene sine på feltet.³ Synet fikk da også raskt et gjennomslag i offentligheten. Siden har det imidlertid kommet et økende antall arbeidere fra historikere som arbeider med eldre tid, som har vært kritisk

¹ Uffe Østergård: „En bedre forståelse af det nationale“, *Grænseforeningen for en åben danskhed*, 12. december, 2015.

² Bo Bjørnvig: „Nationalstaten lever“, *Weekendavisen*, 30. oktober 2015.

³ Ernest Gellner: *Nations and Nationalism*, Oxford 1983; Eric Hobsbawm: *Nations and nationalism since 1780. Programme, myth, reality*, Cambridge 1990; Benedict Anderson: *Imagined Communities*, London 1983.

til dette „modernistiske paradigmet“.⁴ Allerede tidlig på 1990-tallet konkluderte den britiske historikeren Lesley Johnson, etter blant annet kritisk å ha vurdert Benedict Andersons arbeid, at problemet ikke er å fastslå om nasjonale identiteter eksisterer i middelalderen, men å avdekke komponentene, funksjonen og styrken til identitetene til enhver tid og i ulike situasjoner.⁵ Johnsons britiske kollega, Paul Lawrence, kunne da også allerede i 2005 summere opp gjennomgangen av forskningsfeltet med at „the citadel of modernism, so long besieged during the 1980s and 1990s, continues to be hard pressed“.⁶ Like fullt må en konstatere at det modernistiske paradigmet fortsatt rår grunnen, i hvert fall i offentligheten.

Det kan være mange årsaker til paradigmet gjennomslagskraft og seighet, som i for seg kunne ha fortjent å ha blitt tema for et forskningsprosjekt. Adam Wagner går uansett rett inn i kritikken av den modernistiske posisjonen med den foreliggende boka som bygger på hans magisteravhandling om nasjonalbevisstheten hos Saxo. Det overordnede målet for Wagner er å avdekke om Saxo i verket *Gesta Danorum* (*Danernes bedrifter*), som trolig ble skrevet ferdig rett etter 1208, tenkte nasjonalt eller ikke, om han oppfattet seg som dansk, hva han forstod med latinske begreper som „gens“, „natio“, „patria“ og andre ord som Saxo bruker i forbindelse med beskrivelsen av Danmark og danene, og ikke minst søke svar på hva Saxo forstod med det „danske“. For å etterprøve om Saxos framstilling av hva som var dansk, var hans egen konstruksjon eller om han i stedet gjengav en mer utbredt oppfatning i samtida, undersøker Wagner også tidligere danske historieverk, nærmere bestemt Sven Aggesøns danmarkshistorie (ca. 1185), *Roskildekrøniken* (ca. 1138) og *Ælnoths Krønike* (ca. 1122/4).

Adam Wagner gjennomfører analysen sin på en stringent, klar og konstruktiv måte. Polemikken hans er saklig, og han legger åpent fram til etterprøving hva han sjøl bygger på for å underbygge sitt eget syn. Wagner innleder studien sin, som så mange andre historikere som argumenterer for at det eksisterte nasjonal identiteter også i førmoderne perioder, med å gå i holmgang med den modernistiske posisjonen som han treffende beskriver ofte blir framstilt som en kjensgjerning og ikke en antakelse. Etter å ha avlevert en kort kritikk av sine danske

4 Et tidlig dansk eksempel er Asger Ousager: „Nationernes denationalisering“, *Scandia* bind 60:1, 1994, s. 45-63.

5 Lesley Johnson: „Imagining Communities: Medieval and Modern“, Simon Forde, Lesley Johnson and Alan V. Murray (red.): *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, Leeds Texts and Monographs, New Series 14, Leeds 1995, s. 1-19, her s. 15.

6 Paul Lawrence: *Nationalism. History and Theory*, Harlow 2005, s. 222.

historikerkolleger Uffe Østergård og Claus Møller Jørgensen, går han løs på Benedict Anderson og Eric Hobsbawm, men pussig nok ikke Ernest Gellner, som riktignok nevnes så vidt, men som mangler på litteraturlista.⁷ Wagner karakteriserer Andersons arbeid om „forestilte fellesskap“ som en tese som er sinnrik konstruert, men som ikke blir etterprøvd. Et verk som hevder å beskrive framveksten av den nasjonale tenkning, og som ut fra teoretiske vurderinger, ikke kjennskap til kildene, utelukker muligheten for at en slik tenkning kan ha eksistert før en bestemt historisk periode, må sies å ha en vesentlig brist, konkluderer Wagner. Bedre går det ikke for Hobsbawm under Wagners kritiske blikk. Wagner oppfatter riktignok Hobsbawms tilnærming som mer logisk enn Andersons fordi han faktisk spør om det fantes før-moderne nasjonal bevissthet. Hobsbawm konkluderer likevel med å avvise at de såkalte „proto-nasjoner“ som han mener å ha funnet, er forløpere for moderne nasjoner. For Hobsbawm blir derfor nasjoner moderne og konstruerte. Det er stater og nasjonalisme som skaper nasjoner, ikke omvendt, hevder Hobsbawm. Wagner kritiserer imidlertid Hobsbawm for å fare for lett over de empiriske undersøkelsene. En dype-re kildeanalyse vil kunne komme til en annen konklusjon enn Hobsbawms, understreker han.

I det hele tatt er Adam Wagners argumentasjon og utgangspunkt nok et eksempel på kritikken mot det modernistiske synet på nasjonal identitet fra eksperter på eldre tid. Utsagnet hans om at avvisningen av eksistensen av nasjonale identiteter i middelalderen er uttrykk for en teoretisk begrunnet, men dårlig underbygd fordom om middelalderens tankeverden og virkelighetsoppfatning, vil mange middelalderhistorikere kunne underskrive på. Den britiske historikeren Adrian Hastings erklærte åpent at han ønsket å dekonstruere Eric Hobsbawms sentrale tese om nasjonalismens „modernitet“. Hastings alternative tese er i korthet at nasjonalisme og nasjoner kan spores i det minste tilbake til middelalderens Europa.⁸ Den amerikanske historikeren Aviel Roshwald hevder at om de fleste av de moderne nasjonale identitetene enten tok form relativt nylig eller er markant forskjellig på vesentlige punkt fra deres førmoderne forløpere, er det å slutte fra dette at nasjonale identiteter ikke kan ha eksistert i en eller annen form, på et eller annet tidspunkt forut for moderne tid, en logisk feilslutning. Å insistere på at nasjonalisme er eksklusivt bundet opp til

⁷ Caspar Hirschi har relativt nylig gjennomgått kritisk arbeidene til Gellner, Hobsbawm og Anderson i boka *The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*, Cambridge 2012.

⁸ Adrian Hastings: *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*, Cambridge 1997.

modernitet, er å falle inn i et mønster av sirkelslutninger og tautologiske argumenter som er analytisk selvbegrensende, hvis ikke undergravende. Roshwald finner det derfor mer åpent og produktivt å sammenlikne førmoderne og moderne nasjonalisme for å finne ulikheter og likheter.⁹

Adam Wagner tar imidlertid utgangspunkt i to andre forskere for å finne en teoretisk plattform for sin egen undersøkelse, nærmere bestemt den britiske historikeren Susan Reynolds og den nylig avdøde britiske sosiologen Anthony D. Smith. Førstnevnte argumenterer for at idéen om den permanente og objektivt eksisterende nasjonen *ikke* var fremmed for middelalderens tankesett. Problemet for historikere som vil studere identiteter i middelalderen, er imidlertid at periodens nasjonsidé lå svært tett opp til den samtidige idéen om „kongedømme“, omfattende en befolkning med tilsvarende permanent og objektiv eksistens. I lys av at ikke alle middelalderens kongedømmer endte opp som moderne stater og for å unngå tautologiske og teleologiske perspektiv og moderne konnotasjoner, foretrakk Reynolds opprinnelig å bruke betegnelsen „regnal“, et ord som det ikke er lett å oversette til skandinaviske språk, men Wagners forslag om „riksfølelse“ treffer nok rimelig bra.¹⁰ Wagner peker imidlertid på hva han ser som en indre motsetning i Reynolds argumentasjon. På den ene sida argumenterer hun for at nasjonalfølelsen i middelalderen var en *følge* av riksdannelsen, derav bruken av ordet „regnal“, ikke nasjonal. Samtidig trekker hun fram at engelskmennene ble oppfattet som et folk i en viss betydning, en enhet i kraft av språk og avstamning, *før* England ble et samlet kongerike. Også waliserne så seg sjøl som et eget folk avgrenset mot engelskmennene i kraft av avstamning, språk og skikker, trass i at det ikke eksisterte et samlet walisisk rike.¹¹

Dette er et viktig poeng for Wagner av hensyn til hans egen analyse, som vi snart skal komme tilbake til. Foreløpig er det nok å konstatere at Reynolds *ikke* valgte å bruke betegnelsen „regnal“ i stedet for „nasjonal“ fordi hun anser middelalderen for å være „førnasjonal“. Seinere har hun da også blitt mer åpen for å bruke termen „nasjonal“ i forbindelse med middelalderen. Reynolds er imidlertid generelt lite opptatt av *bruken* av ord, men vil i stedet fokusere på hvilke forestillinger og begrep som eksisterte i hodene på dem som brukte ord som „natio“,

⁹ Aviel Roshwald: *The Endurance of Nationalism*, Cambridge 2006, s. 10-12.

¹⁰ Susan Reynolds: *Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300*, Oxford 1984, s. 252-256.

¹¹ Reynolds 1984, s. 256-257 og 273.

„populus“ og „gens“ i middelalderen, og hvilke eksterne fenomen ordene refererte til.¹²

Anthony D. Smith er trolig den som har publisert mest rundt spørsmålet om nasjon, nasjonal identitet og nasjonalisme de seinere tiåra, og også en som har vært under konstant utvikling i sine syn. En grunnidé hos Smith er at nasjoner er resultater av en sammensatt, kontinuerlig prosess over tid der en vanskelig kan peke på et „magisk tidspunkt“ da en nasjon har tatt form. I denne pågående nasjonsbyggingsprosessen er det et innledende stadium som Smith kaller en „ethnie“. Grensene mellom „nasjon“ og „ethnie“ er nødvendigvis flytende, argumenterer Smith, nettopp på grunn av selve nasjonsprosessen som involverer mange ulike prosesser som koples sammen og som egentlig aldri kommer helt i mål.¹³ Sentralt for Wagner er at Smith ikke tar utgangspunkt i at nasjoner nødvendigvis er moderne. Og spørsmålet om kontinuitet i nasjonsprosessen bakover i tid kan ikke gjøres til et spørsmål om enten-eller eller før-og-etter, hevder Smith.¹⁴ Det andre sentrale for Wagner er at Smith legger vekt på at de grunnleggende delene i de etniske og nasjonale fenomenene først og fremst er sosiokulturelle og symbolske, ikke demografiske og politiske, som for eksempel språk, påkledning, tegn, ritualer og gjenstander. Disse er subjektive i den forstand at de henviser til individuelle oppfatninger og forestillinger, men objektive i den forstand at de vil avføde en bestemt struktur for sosiale relasjoner og kulturelle institusjoner som består over flere slektsledd uavhengig av den enkeltes forestillinger. Av særlig betydning er blant annet myter, symboler samt minner om etnisk opprinnelse og om et hjemland.¹⁵ Denne tilnærmingen eller teoretiske retningen, som kalles „etno-symbolisme“, blir et sentralt analytisk grep for Wagner.

Adam Wagner oppsummerer sin behandling av den danske forskningen på feltet med at trass i en viss bevegelse i posisjonene, blir det fortsatt allment avvist at det eksisterte en dansk nasjonalbevissthet i middelalderen. Riktignok blir det innrømmet at det selvsagt var noen som følte seg knyttet til det danske, men det blir avvist at dette danske på noen som helst måte skulle svare til det vi i dag forstår med begrepet. Middelalderens „danskhet“ skulle ifølge den herskende opp-

¹² Susan Reynolds: „The idea of the nation as a political community“, Len Scales and Oliver Zimmer (red.): *Power and the Nation in European History*, Cambridge 2005, s. 54-66.

¹³ A.D. Smith: „When is a nation?“, *Geopolitics*, 7:2, 2002, s. 5-32.

¹⁴ A.D. Smith: *The Nation in History. Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Oxford 2000, s. 63-64.

¹⁵ Smith 2000, s. 66.

fatning i dansk forskning, ikke ha noe å gjøre med språket, avstamningen; altså ikke den „etniske“ eller folkelige måten som en siden 1800-tallet har forstått det danske. Folk, språk og fedreland ble heller ikke koplet i middelalderen ifølge dette synet, skal en tro Wagner. Derfor har han satt seg som mål å trenge til bunns i Saxos verk for å få en fullstendig forståelse av denne kildens og Saxos oppfatning av fenomener som nasjonalitet, språk og kultur, og for å forstå kildens og forfatterens oppfatning av det danske, nærmere bestemt hva kilden og forfatteren forstod ved helt bestemte ord og begreper som dansk, Danmark, fedreland, folk og så videre. Wagner framhever at Saxos verk ikke tidligere er analysert grundig når det gjelder spørsmålet om en dansk identitet i middelalderen. Verket bør imidlertid egne seg godt for en slik analyse fordi det er gjennomarbeidet og skrevet ut fra en klar og fast tanke om verdens oppbygging samt historiens gang og indre sammenheng, skriver Wagner. En må også kunne forutsette at Saxo i verket gav uttrykk for oppfatninger som var framherskende på hans egen tid, i det minste i hans eget miljø, og at Saxos konge- og kirketro linje er uttrykk for at framstillingen hans var i tråd med kongens og erkebiskopens syn.

Hva finner så Wagner? Jo, at Saxo beskriver en verden som består av ulike nasjoner, gjennomgående kalt „gentes“, „folkeslag“, som er skarpt atskilte ved å ha sin egen eksistens gjennom historien ved at hvert folk eller nasjon har sin egen historie og sine egne forfedre. Hver nasjon har dessuten en egen kultur i ordets breieste forstand og et eget språk. Saxos eget folk er danene, som har Danmark som fedreland og en konge. Danene oppfyller Saxos nasjonskriterier. Saxos Danmark er fast avgrenset ved å bestå av bestemte landsdeler upåvirket av om den danske kongens herredømme strakte seg utover disse landsdelene. Wagner avviser at begrepet „patria“ hos Saxo er ensbetydende med kongemakta, det samlede riket („regnum“), kongen sjøl eller et område underlagt et bestemt herredømme eller med en viss politisk autonomi. Begrepet har framfor alt betydningen „fedreland“, det vil si et bestemt land der et bestemt folk eller ei bestemt avgrenset gruppe mennesker hører hjemme.

Det patria eller fedreland som Saxo sjøl forbinder seg med, som er danenes fedreland, er sammenfallende med Danmark, og både Danmark og danenes patria er faste størrelser som altså ikke forandres ved at den danske kongemakta får kontroll over andre land og områder. I tråd med Inge Skovgaard-Petersens syn finner Wagner at Saxos patria er en etnisk-politisk enhet ved at fedrelandet er det danske folk når det opptrer politisk som en enhet, og at denne enheten, slik Thomas Riis har påpekt, utgjør en kontrollinstans i forhold til kongemakta. Kongene har nemlig som bundet oppgave å være til gagn for landet. Fe-

drelandet er altså ikke til for kongene. Tvert imot er kongene både til for fedrelandet og har embetet sitt derfra. Folk og fedreland er knyttet sammen på en slik måte at folket blir oppfattet som ufritt og trellbundet dersom fedrelandet blir styrt av fremmede herskere eller folkeslag. Saxo oppfatter det derfor som naturlig at hvert folk ønsker å herske over dets eget patria og å være fri fra fremmede herskere. Danenes patria, Danmark, har vært det danske folkets hjemland fra de tidligste tider til hans egen samtid.

Saxo beskriver åpent at det var forskjeller mellom de danske landsdelene, men disse forskjellene var ikke til hinder for at Danmark samtidig ble oppfattet som en enhet, både av danene sjøl og av omverdenen. De enkelte menneskene ble da også gjennomgående identifisert ved sin nasjonalitet, det vil si av hvilket folk de er av og hvor de stammer fra, og ikke på hvilken konge de tjener eller hvor de for tida bor. For det enkelte folk er det derfor noe som er hjemlig og noe som er fremmed, som det skilles skarpt mellom. Folkeslagene som Saxo beskriver, ser ut til å omfatte alle samfunnslag, ikke bare eliten eller de som tjener kongen. Også kirken blir regnet for å være dansk hos Saxo, knyttet til folk og fedreland. I den forstand er det altså ikke snakk om at kirken blir oppfattet som universell, konkluderer Wagner.

Saxos bruk av begrepet „gentes“ både om ei enkelt slekt og om folkeslag, viser at sistnevnte anses som et blodsfellesskap, skriver Wagner, men at en „gens“ ikke er bestemt av kongemakta eller riket. At friserne bodde i Danmark og var underlagt den danske kongen, gjorde dem ikke til daner. Tvert imot er friserne og danene atskilt fra hverandre gjennom språk, avstamming, levevis og selvoppfatning. Samtidig er Saxo bevisst at Danmark er spesielt knyttet til Norge og Sverige blant annet ved språklig nærhet, og at disse landene er nærmere knyttet til Danmark enn andre land uten at denne nærheten har politiske følger. Saxo bruker videre begrepet „natio“ („nasjon“) flere steder der det kan byttes ut med „gens“ og derfor må dekke samme betydningsinnhold, argumenterer Wagner.

Adam Wagner viser ved å analysere de nevnte tre andre verkene fra 1100-tallets Danmark at Saxo ikke stod aleine i samtida verken med sin grunnleggende nasjonale verdens- og historieforståelse eller sin oppfatning av det danske. Alle de andre verkene deler i det vesentlige Saxos syn. Bortsett fra betydelig mindre bruk av ordet „patria“, men likevel alltid i betydningen „fedreland“, riktignok i Roskildekrøniken trolig ment Sjælland, finner ikke Wagner påfallende eller store forskjeller i det nasjonale synet i de forskjellige krønikene. Det inkluderer danene og Danmark som også i de andre tre krønikene er fortellingens omdreiningspunkt. Avhandlingens siste del vier Wagner til det store og avgjørende spørsmålet om hvor utbredt Saxos oppfatnin-

ger kan ha vært i samtida og om beskrivelsen hans avspeiler en virkelighet. Det siste henspiller på spørsmålet om det var Saxo som introduserte forestillingen om nasjoner og folkeslag, og om det var han som konstruerte tanken om et dansk folk som et historisk og språklig fellesskap, knyttet til Danmark. Wagner argumenterer for at Saxo beskrev en danskhet som for ham var en virkelighet, altså noe han gjengav og ikke postulerte. Det siste skulle eventuelt være å konstruere en nasjonal identitet med et politisk formål. Skal vi tro Wagner, tok Saxo eksistensen av en danskhet i samtida for gitt, og leserne av verket hans delte denne oppfatningen. Det peker mot en virkelig identitet og en virkelig verdensoppfatning heller enn et forsøk på sjøl å skape en slik.

Det neste avgjørende blir hvem som da var leserne? Wagner peker sjøl på at det i første omgang må ha vært eliten i Danmark, geistlige og verdslige stormenn, det han kaller de kulturbærende lag. Men han avviser i polemikk mot Ole Feldbæk at en slik dansk bevissthet eller tankegang bare kan ha eksistert hos eliten som tjente kongen. For Saxo er det ikke avgjørende for en dansk bevissthet å tjene den danske kongen, for det danske er ikke snevert knyttet til kongemakta i Saxos verk. Wagner bruker da de siste sidene i boka til å argumentere mot modernistenes syn om at en eventuell nasjonal identitet i middelalderen utelukkende eksisterte hos makteliten. En viktig grunn til dette skal ha vært at middelaldersamfunnet manglet de strukturelle forutsetningene for at en nasjonsbyggingsprosess kunne skje.¹⁶ Utfordringen er selvsagt mangel på kilder, som det alltid er for studier av middelalderen. Vender vi nå tilbake til Uffe Østergård, så karakteriserte han Wagners arbeid som et viktig bidrag til å forstå det nasjonale bedre. Østergårds modernistiske syn ser likevel ikke ut til å ha blitt röknet. Han klassifiserer Wagners konklusjon om at ideologien i Saxo og de andre behandlede verkene må ha vært utbredt i datidas maktelite, som helt i tråd med den dominerende nasjonalismeforskningen. Samtidig råder han hva han kaller den unge revisjonistiske historikergenerasjonen, til å orientere seg grundigere i den moderne forskning før de fortaper seg teoriløst i kildene.¹⁷

Adam Wagners verk er utvilsomt et empirisk arbeid, og et nyttig sådant, men det kan samtidig ikke beskyldes for å være teoriløst. Som så mange andre forskere på eldre tid, har han imidlertid en faglig trang til å etterprøve modernistenes teoretisk begrunnede, men empirisk dårlig underbygde utsagn om at nasjonale bevisstheter ikke eksister-

¹⁶ Jf. f.eks. John Breuilly: „Changes in the political uses of the nation“, Len Scales og Oliver Zimmer (red.), *Power and the Nation in European History*, Cambridge 2005, s. 67-101.

¹⁷ Østergård 2015.

te i middelalderen. Dermed går analysen i stor grad ut på å etterprøve modernistenes standpunkt, en fullt legitim og fruktbar virksomhet innenfor historieforskningen, og Wagners arbeid er et solid og interessant forskningsbidrag. At andre forskere kan ha større syntetiserende og teoretiske ambisjoner, svekker ikke verdien av Wagners resultater.¹⁸ Samtidig kan en undres over modernistenes standhaftige forsvar av å ha „rett“. Ingen seriøs forsker på emnet nasjonalitet vil benekte at det skjedde en betydelig og omfattende konstruksjon og bevisst utvikling av det nasjonale i Europa fra 1800-tallet av. Dette faktum forutsetter imidlertid ikke at det ikke kan ha eksistert nasjonale identiteter også i førmoderne tid.¹⁹ En framtrедende modernist som britiske John Breuille hevder at den modernistiske tilnærmingen til nasjonalisme forblir den mest „effektive“, hva nå det skulle innebære faglig?²⁰ Som flere forskere på eldre tid, inkludert Wagner, har påpekt, så innebærer modernistenes definisjon av en nasjon et metodisk problem ved at den i seg sjøl definerer nasjonen som noe moderne. Det er den fullkomne forutsetning for sirkelslutninger.²¹ Rasmus Glenthøj argumenterer for eksempel for å beholde A.D. Smiths *opprinnelige* definisjon av en nasjon, som vi skal komme tilbake til, blant annet fordi den gjør nasjonen til en moderne enhet.²² Modernistenes svar eller forsvar er gjerne at forskere på eldre tid mangler eller har svakt utbygde teorier og definisjoner.²³ Til dette har den walisiske middelalderhistorikeren Rees Davies svart at modernistene ser ut til å etablere neo-weberianske idealtyper av hva en nasjon er eller skal være. Dette fører til klare definisjoner, men ofte til uklar og utilstrekkelig forståelse av fortida, ifølge Davies. Det gjelder ikke minst et så grunnleggende sammensatt fenomen som nasjonal identitet, og som historikere bør vi ikke gi én dimensjon forrang framfor andre, argumenterte Davies.²⁴ Nasjonal identitet som enhver annen identitet mennesker kan ha, varierer enormt i intensitet og form i tid og rom.²⁵

Å se nasjonal identitet og nasjoner som resultat av en pågående prosess over lang tid, som verken er lineær eller teleologisk, er ikke unikt

¹⁸ Jf. f.eks. Hirschi 2012.

¹⁹ Jf. f.eks. Rees Davies: „Nations and National Identities in the Medieval World: an Apologia“, *Revue belge d'histoire contemporaine*, XXXIV, 2004, s. 567-579.

²⁰ Breuille 2005, s. 94.

²¹ Jf. også Roshwald 2006.

²² Rasmus Glenthøj, *Skilmissen. Dansk og norsk identitet før og etter 1814*, Odense 2012, s. 26-27.

²³ Jf. f.eks. Breuille 2005 og Glenthøj 2012.

²⁴ Jf. også Smith 2002, s. 29.

²⁵ Davies 2004, s. 568.

for Rees Davies.²⁶ Blant de mange som med styrke har forfektet det samme, er både Susan Reynolds og ikke minst A.D. Smith. Sistnevnte, som på mange måter opprinnelig ble oppfattet som modernistenes „redningsmann“ ved å karakterisere de førmoderne stadiene for de seinere nasjonene som „ethnier“, ble i stigende grad en sterk kritiker av modernistenes påstand om at nasjoner, nasjonal identitet og nasjonalisme er eksklusivt moderne fenomener. Det var ikke minst en følge av at Smiths faglige interesse beveget seg fra nasjonalisme til nasjoner og fra nasjoner til etniske fellesskap.²⁷ Det førte blant annet, som alt nevnt, til at Smith reviderte sin opprinnelige definisjon av „nasjon“ ved å fjerne kriteriene felles økonomi og felles rettigheter og plikter for nasjonens medlemmer, men beholdt kriteriene hjemland, felles myter og en delt historie. Dessuten la han inn kravene om felles lover, skikker og sedvaner.²⁸ Han fant den modernistiske definisjonen å være en ensidig og etnosentrisk moderne vestlig versjon av begrepet nasjon. Dette begrepet kan bare være ett blant mange ulike utgaver eller typer av „nasjon“. For å kunne svare på det historiske og mer sosiologiske spørsmålet hva en nasjon er, må en konstruere en breiere idealtipe som framhever hva som er felles for nasjonsbegrepet i historien. Bare da vil vi kunne avgjøre i hvilke perioder vi med rette kan snakke om nasjonen som eksisterende i bevisstheten og hjertet til mennesker i en gitt historisk periode, argumenterte Smith. Han erkjente at en på grunn av det tynne kildematerialet, primært produsert av samfunnseliter, bare eventuelt kan slutte at nasjoner *muligens* eksisterte i eldre periode. Samtidig bør ikke det faktum at store masser av befolkningen i førmoderne samfunn er tause om dette i det bevarte kildematerialet, lede oss til å slutte at det ikke sirkulerte et begrep om nasjoner i slike samfunn, i det minste blant eliten.²⁹

En må kunne si at Adam Wagner i det store og hele følger Smiths forsiktige antydningsslinje når det gjelder å slutte om utbredelsen av den danske identiteten som Saxo beskriver. Derimot kan det forundre litt at Wagner ikke har fanget opp og utnyttet A.D. Smiths forsterkede kritikk av det modernistiske synet ettersom Wagners bok er fra 2015. I lys av Smiths og andres sterke vektlegging av nasjonsdanning som en prosess, blir det noe statisk over bildet av en dansk nasjon eller et dansk folk i middelalderen som kommer fram av Wagners analyse. I motsetning til hva Uffe Østergård påstår, er det Danmark som Saxo

²⁶ Jf. for eksempel Norman Davies: *Vanished Kingdoms. The Rise and Fall of States and Nations*, London 2011.

²⁷ Smith 1998 og 2000.

²⁸ A.D. Smith: *Nationalism*, Cambridge 2010, s. 13; jf. samme 2002.

²⁹ Smith 2002, s. 28-29.

presenterer temmelig klart avgrenset, skal en tro Wagner. Det samme gjelder hvem som regnes til det danske folk. Og begge deler framstår temmelig uforanderlige, for ikke å si evige. Utover å si at alle forfatterne han analyserer, beskriver danene som å ha utgjort en enhet i lange tider, går ikke Wagner inn på *prosessen* som skal ha skapt dette fellesskapet bortsett fra å avvise at det skal være resultat av en kongelig politikk. Nasjoner er produkter av historien, ikke historiens byggeklosser i seg sjøl, som Susan Reynolds skriver.³⁰

Nå skal jeg ikke gjøre en anmelders klassiske feil ved å etterlyse ei annen bok enn den som foreligger. Adam Wagners bok er verdifull og interessant som den foreligger. Jeg er heller ikke så opptatt av hvem som eventuelt tar faglig „feil“. Bo Bjørnvig hevder at få visstnok har tatt mer feil enn Uffe Østergård.³¹ Derimot er jeg interessert i alt som fremmer forståelsen og innsikten i et så mangfoldig og viktig tema som nasjonal identitet gjennom historien. Det gjør utvilsomt Wagners bok. Samtidig vil jeg peke på to relativt nye bøker som kan inspirere både Wagner og andre til videre arbeid på feltet. Det er Les Scales og Andrea Ruddicks bøker om henholdsvis tysk identitet i middelalderen og engelsk identitet og politisk kultur på 1300-tallet.³²

Erik Opsahl

³⁰ Reynolds 1986, s. 253, jf. Patrick Geary: *The Myths of Nations. The Medieval Origins of Europe*, Princeton 2002, s. 11 og 174.

³¹ Bjørnvig 2015.

³² Les Scales: *The Shaping of German Identity. Authority and Crisis, 1245-1414*, Cambridge 2012 og Andrea Ruddick: *English Identity and Political Culture in the Fourteenth Century*, Cambridge 2013.